

JOGIRODALOM–JOGÉLET

DELI GERGELY
egyetemi docens
 TORJÁK NORBERT
PhD-hallgató
Széchenyi István Egyetem
(Győr)

Egy nagy klasszikus margójára*

Úgy vélhetnénk, hogy jogi szak-könyvkiadásunk már klasszikusnak minősíthető alapműve, és mindmáig csupán kevésbé megközelített etalonja, amely már a tizenhetedik kiadását élte meg 2012-ban, nem szorul méltatásra. Jelen kis recenzió-ónak azonban mégis látjuk létjogosultságát. Egyrészt a szerzőpáros fáradhatatlan szorgalommal és kérlelhetetlen szakmaisággal évről-évre átdolgozza, bővíti könyvét. Másrészt akad még bepótolnivaló jogi könyvkiadás területén: a Földi-Hamza-féle monográfia már első megjelenésekor messze meghaladta a hazai jogi tankönyvek színvonalát, mind szerkezetét, mind tartalmát és megjelenését illetően. Irányt mutatott több, embrionális állapotban leledző jegyzet számára, amelyek akkor a jogi tananyag nem elhanyagolható részét alkották. Rövid méltatásunkban a művet mint *tudományos monográfiát* kívánjuk értékelni.

Abban, hogy Földi-Hamza-féle könyv fogalommal vált, és az *Üveg-tigris* című nagyszerű filmbohózat révén a populáris kultúra integráns részét alkotja, a szerzőpáron kívül elévülhetetlen érdemeket szerzett Rihmer Zoltán, akinek következetes, filológiai pontossága emelte magasan az átlag felé a császárbíbor kö-

tetet. A mű nemzetközi híre és elterjedtsége magáért beszél. Megtalálható a világ minden jelentősebb jogi szakkönyvtárában, és éppúgy találkozhattunk vele a hamburgi Max Planck Intézetben mint a New York University jogi fakultásán. Áruklódó jel, hogy a kötetéről mintegy tucatnyi nyelven készül broszúra, a szinte természetesnek tekinthető nagy európai nyelvek (angol, francia, német, orosz) mellett hollandul, dánul, svédül, románul, illetve kínaiul és arabul is tájékozódhat a kötetéről az érdeklődő.

A szerzők szakmai alázatát dicsérik, hogy hangsúlyozzák a jogtudomány fejlődése során bekövetkezett *változásokat*. A következőkben felvillantjuk a legújabb kiadás újdonságait, illetve egy rövid szellemi exkurzust teszünk a tulajdon kialakulásának témakörében, amelynek kapcsán beláthatjuk, hogy még egy ilyen ismertnek tekinthető területen is nyerhetünk inspirációt a Földi-Hamza-féle monográfiából.

A szerzők szorosán követik a *hazai polgári jog anyagának* alakulását. Kiemelik például, hogy az új Ptk¹ 2012-ben közzétett ún. Bizottsági Javaslata, és ezt követően a végül 2013. február 11-én elfogadott új Polgári Törvénykönyv is – szakítva a korábbi tervezetekben követett hagyományos megoldással (egységes személyi jogi könyv) – a jogi személyekre vonatkozó normaanyagot „Az ember mint jogalany” c. II. könyvet követő, önálló (III.) könyvben foglalta össze. A szerzők szerint „feltétlenül e megoldás mellett szól az a megfontolás, hogy a társasági jog teljes normaanyagának a kódexbe történő felvétele – amely mögött a kereskedelmi magánjogi [avagy

gazdasági jogi] materiát is magába olvasztó egységes polgári jognak a magyar civilisták többségének támogatását élvező koncepciója húzódik meg – a 2008-ban közzétett ún. Szakértői Javaslathoz az egységes személyi jogi könyvben való elhelyezés útján realizálódott, ami a Szakértői Javaslathoz ezen könyvet túlterhelte, ill. egymástól nagyon távol álló jogintézmények kerültek ezáltal egyazon könyvbe (pl. a holtak nyilvánítás, másfelől pl. a dematerializált részvények adatainak módosítása). Megjegyzendő, hogy a *Vékás Lajos* akadémikus nevével fémjelzett Bizottsági Javaslathoz III. könyve azért tudja a társasági jogot a maga egészében befogadni, mert e javaslat 3:71. §-a² szerint minden gazdasági társaság jogi személy³ A jogi személyiség fogalmának ez – a francia típusú jogrendszerekben hagyományosan nevezhető – szélesebb koncepciójára nagyrészt (ha nem is teljes mértékben) feloldja azt az (alapvetően a német jogi tradíció követésére visszavezethető) ellentmondást, hogy számos, jogalanyként egyébként elismert entitás (pl. a bt. és a kkt.) a jelenleg hatályos magyar jog szerint nincs felruházva jogi személyiséggel.”⁴

Érdekes *terminológiai kitévőt* tesznek a szerzők, amikor megállapítják, hogy „Francisco de Vitoria spanyol filozófus és teológus használta először a nemzetközi jog megjelölésére a *ius gentium* (= ‘népek, nemzetek joga’) helyett a *ius inter gentes* (= ‘népek, nemzetek közötti jog’) kifejezést. E modern latin terminus elterjedésében később jelentős szerepet játszott Alberico Gentili, aki Oxfordban *civil law*-t (vagyis római jogot) oktatott.”⁵ A ma sajnálatos

* *Földi András–Hamza Gábor*: A római jog története és institúciói. (Tizenhetedik, átdolgozott és bővített kiadás) Budapest, Nemzedékek Tudása, 2012.; XL+715. ISBN 978-963-19-7302-0.

1 Ld. az Országgyűlés által 2013. február 11-én elfogadott, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényt.

2 Az új Ptk 3:88. § (1) bekezdése mondja ki ugyanezt.

3 Ld. hasonlóan már *Vékás Lajos* (szerk.): Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, Complex, 2008.

4 Ld. *Földi–Hamza*: i. m. 75a.

5 *Földi–Hamza*: i. m. 672.

módon oly aktuálissá váló plágium kifejezés – amely eredetileg szabad ember elrablását jelentette – keletkezéstörténetére is rávilágít a szerzőpáros: „A pontosabban nem datálható, de Cicero által már említett⁶ *lex Fabia de plagiariis* közbűncselekménnyé nyilvánította a szabad ember elrablását, valamint az idegen rabszolga szökésre való rábeszélését. A *plagium* tényállási körét később kiterjesztették az olyan jogügyletekre (pl. adásvétel), amelyeknél a felek szabad embert tudatosan rabszolgaként kezeltek.”⁷ Majd hozzátesszük, hogy „a *plagium* fogalmának a szerzői jogbitorlással való összekapcsolása antik római gyökerekkel is rendelkezik.”⁸

Már messze meghaladja az egyszerű nyelvészkedés kereteit az a mély dogmatikai belátásról tanúszkodó megállapítás, hogy „a hatálytalan jogügylet nem vált ki joghatásokat,⁹ pontosabban: nem váltja ki a jellegadó joghatásokat. Így pl. a felfüggesztő feltétel meghiúsulása esetén (pl. ha nem érkezett meg a kereskedő hajója: *condicio deficit*) az árukat nem lehet követelni a kereskedőtől, vagy pl. egy adásvételnél az áru átadását (*traditio*), ill. a vételár megfizetését (*solutio*) követően e szolgáltatások teljesítésére értelemszerűen már nem lehet (ismételten) perelni. Az ilyen értelemben véve hatálytalan jogügyletnek is lehetnek azonban bizonyos másodlagos joghatásai, pl. a *bona fides* alapján a felek a jogügylet hatálytalanságának idején is kötelesek tartózkodni a másik fél jogi érdekeit sértő magatartásoktól, ill. pl. az eladót terhelő szavatosság tipikusan az áru átadását követően kerül előtérbe. Erre az összefüggésre tekintettel szembeál-

líthatjuk a hatályosság fentebb – a jellegadó jogok érvényesíthetőségével definiált – fogalmát mint kiváltképpen hatályosságot a másodlagos joghatásokkal kapcsolatos „alacsonyabb intenzitású” hatályossággal. Ez utóbbi tartósan is fennállhat, végeredményben mindaddig, amíg pl. a követelés el nem évül.”¹⁰

A következőkben a monográfia szakirodalmi apaprátusa segítségével a római *tulajdon* kialakulásának egyes érdekesebb mozzanatait mutatjuk be. A szerzők ez esetben is túlszárnyalják az egyetemi tankönyvektől megszokott színvonalat, amely megmutatkozik a felhasznált szakirodalom mennyiségében, a fejezetek átlátható szerkezetében és nyelvezetében is. A tulajdonra vonatkozó tételes római jogi szabályok ismertetését a *mancipatio* kifejtésével kezdik meg.

Émile de Laveleye a *mancipális* hatalom megszerzésének módjában (Fustel de Coulanges nézeteivel ellentétben) a tulajdon ősi közösségének bizonyítékát látta.¹¹ Rómában kezdetben a *pecus* szolgált csereeszközül, amely még az első (érc)penzermék megjelenése idején sem vesztett jelentőségéből, hiszen az érmeiket marha vagy juh ábrázolásokkal látták el, mintegy megtestesítve azokat. A közösségben csaknem minden család tartott jószágokat, így szívesen fogadta e csereeszközt. Az állattartáshoz elengedhetlenül hozzátartozott a közös földtulajdon tárgyát jelentő (köz)legelő. Az ősi időkben (jóval a XII táblás törvények megjelenése előtt) a közösség egyik összetartó erejét éppen ez a közös földtulajdon képezte.¹² A föld eleinte nem állt magántulajdonban, kivéve a házat és a hozzá-

tartozó bekerített területet. A kerítés célját szolgáló sövény vagy karók összességét a germán nyelvben *zunn*-nak vagy *tun*-nak nevezték, ebből a szóból származik az angol *town* kifejezés.

Fustel de Coulanges az egyéni földtulajdon első megjelenését a *vallásra* vezeti vissza. Véleménye szerint minden birtok és tulajdon alapja a vallásban rejtett, hiszen minden családnak saját elődei és tűzhelye, vagyis saját istenei voltak.¹³ A tűzhelynek a földön volt a helye, azt onnan elmozdítani nem lehetett, hiszen „isten ott nem egy napra helyezkedik el”.¹⁴ Az oltárhoz való ragaszkodáson keresztül a család úgy kötődött a földhöz, mint maga a tűzhely. A vallási szentélyt ugyanakkor meg kellett védeni, hiszen más család tagjai nem érintkezhettek idegen istenekkel, még csak nem is láthatták a tűzhelyet. Ezért kerítették be az oltár körüli földterületet. A kerítés választotta el az egyik tűzhely (és vele az ahhoz szorosan tartozó föld) birtokát a másiktól. A vallásos világnézet megjelenik a halállal kapcsolatos rituálékban is. A korai társadalmakban a „*tun*” területén belül temetkeztek, azonban a sírbolt akkor is a család birtokában maradt – kiegészülve átjárási szolgálommal –, ha a család eladta a földterületet, amely a sírhelyet magába foglalta. Így vezetett el egy vallási alapú jelenség a kollektív földtulajdontól az egyéni földtulajdon kezdetleges formájához.

A fentiek alapján összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy érdemes újra kézbe vennünk a már sokszor átlapozott, de soha meg nem unt és minduntalan megújuló, császárbíbor kötetet.

6 Cicero, Pro Rabirio perd. 3, 8.

7 *Földi-Hamza*: i. m. 575.

8 *Földi-Hamza*: i. m. 57511a.

9 E témakörhöz ld. *Földi András*: Érvényesség és hatályosság a végrendeleteknél. Közjegyzők Közlönye. 1998. 2. szám, 2–12; *Uő*: Zur Frag der Gültigkeit und der Wirksamkeit im modernen Zivilrecht. In: Festschrift F. Benedek. Pécs, PTE 2001. 73–86. Ettől eltérően *Bessenyo András*: A jogügyletek érvényessége és hatályossága. Jura. 2001. 7. szám. 5–17; és *Siklósi Iván*: A jogügyleti hatályosság elméleti problematikája. AUB. 2004. 41. szám. 73–111.

10 *Földi-Hamza*: i. m. 395.

11 *Émile de Laveleye*: A tulajdon és kezdetleges alakjai. II. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1898. 56–57.

12 A tankönyv ismerteteti Diósy György azon, a *familia pecuniaque* kifejezés eredetéhez kapcsolódó nézetét is, mely szerint a magántulajdon első megjelenését a *pecus* (barom) felett fennálló teljes hatalomban találjuk. Ld. *Földi-Hamza*: i. m. 274.

13 A zsidó-keresztény vallásnak, tekintettel monoteista jellegére, nem volt kollektív tulajdont bomlasztó szerepe. Ld. Mózes könyve II, 20, 2–4.

14 *Fustel de Coulanges*: Az ókori község. Tanulmány a görög és római vallásról, jogról és intézményekről. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1883. 77.